DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.2023.2.07
CZU: 37.011.3-051(478-21)"1918/1940"
Orcid ID: 0000-0002-8213-5157

ASOCIAȚIA ÎNVĂȚĂTORILOR DIN ORAȘUL ȘI JUDEȚUL BĂLȚI (1918-1940) PAGINI DE ISTORIE INTERBELICĂ (I)

Doctor habilitat în istorie, cercetător științific principal, Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova.

Domenii de preocupare: istoria contemporană a românilor și universală, demografia contemporană.

Cărți publicate: *Scrierea și rescrierea istoriei. Tendințe recente în istoriografia rusă de reinterpretare a participării Rusiei țariste la Primul Război Mondial*. Chișinău: ARC, 2016; 1918. *Pe ruinele imperiului spulberat de istorie. Basarabia în pragul modernității*. Chișinău: ARC, 2018; *În componența României Întregite. Basarabia și basarabenii de la Marea Unire la notele ultimative sovietice*. București: Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I", 2018; *Emmanuel de Martonne – l'avocat de la Roumanie à la Conférence de Paix à Paris en 1919–1920 en matière de Bessarabie*. Mauritius: Éditions Universitaires Européennes, 2018 etc.

Nicolae ENCIU

Asociația Învățătorilor din orașul și județul Bălți (1918–1940). Pagini de istorie interbelică (I)

Rezumat. Prezentul articol constituie o primă încercare de abordare a istoriei înființării și activității Asociației Învățătorilor din județul și municipiul Bălți între cele două războaie mondiale, prin prisma publicațiilor periodice pe care le-a inițiat, le-a editat și le-a promovat în acei ani – Buletinul și Revista Asociației. Sunt tratate aspecte privind istoria Asociației în perioada interbelică și principalele preocupări ale acesteia: ameliorarea bazei materiale a învățământului în cuprinsul județului, modernizarea procesului didactic, apărarea și promovarea revendicărilor și a drepturilor profesionale ale corpului didactic, activitatea Băncii învățătorilor din județul Bălți, organizarea de cercuri și cămine culturale ș.a.

Activitatea Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți între cele două războaie mondiale confirmă într-o deplină măsură adevărul exprimat încă în acei ani, că târgul și ținutul Bălților era nu numai un important centru economic și comercial al Basarabiei, ci și un puternic centru cultural.

Cuvinte-cheie: Asociația Învățătorilor, Bălți, județ, municipiu, învățământ, modernizare, Buletin, Revistă, perioada interbelică.

Association of Teachers from the City and County of Bălți (1918–1940). Pages of Interwar History (I)

Abstract. This article constitutes a first attempt to approach the history of the establishment and activity of the Association of Teachers from the county and municipality of Bălți between the two world wars, through the prism of the periodical publications that it initiated, edited and promoted in those years – Association Bulletin and Magazine. Aspects regarding the history of the Association in the interwar period and its main concerns are dealt with: improving the material base of education within the county, modernizing the teaching process, defending and promoting the demands and professional rights of the teaching staff, the activity of the Teachers' Bank from Bălți County, the organization of circles and cultural homes etc.

The activity of the Association of Teachers from the city and county of Bălți between the two world wars fully confirms the truth expressed even in those years, that the fair and land of Bălți was not only an important economic and commercial center of Bessarabia, but also a strong cultural center.

Keywords: Teachers' Association, Bălți, county, municipality, education, modernization, Bulletin, Magazine, interwar period.

Motto: „Învățătorul nu este un simplu funcționar ca oricare altul, el este un educator, un creator de suflete, un apostol care trebuie să aibă profund dezvoltat sentimentul răspunderii pentru viitorul neamului; el n-a stat și nu va sta niciodată departe de munca încordată ce se depune pentru reconstrucția țării, pentru ridicarea poporului, pentru renașterea națională a neamului."

Mihai Popovici, președintele Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți, (15 iunie 1939)

Pentru o istorie generală a Asociației Învățătorilor din Basarabia interbelică

Era sfârșitul anului 1939. În Europa, din 1 septembrie era în plină desfășurare cel de-Al Doilea Război Mondial, declanșat de cele două mari puteri totalitare de pe continent, iar până la anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică, în conformitate cu prevederile anexei secrete a Pactului Molotov-Ribbentrop, mai rămâneau doar câteva luni.

Parcă presimțind apropierea unei drame iminente, colegiul de redacție al „Revistei Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți" a publicat, în ultimul său număr din acel an, un energic Apel către colegii și prietenii revistei, în care îi informa despre intenția „închegării unui istoric al învățământului primar din județul Bălți" [1]. Așa cum lucrarea respectivă cerea „stăruință, precisă informație și obiectivitate", cei cărora li se solicita „ajutor cu știința lor" urmau să informeze redacția în legătură cu următoarele fapte și evenimente:

1. În ce sat și în ce împrejurări au fost atestate cărți românești înainte de 1918 și cui s-a datorat acest lucru?

2. Cine au fost inițiatorii cursurilor de limba română pentru învățători, în perioada de frământări din 1917–1918? Unde s-au ținut acele cursuri? Câți învățători și cine au mai participat la ele? Cine au fost profesorii? În ce ani s-au mai ținut cursuri de limba română? Unde, de cine au fost organizate și cu câți participanți?

3. Cum erau organizate școlile primare înainte de 1918? Cine le inspecta? Ce metodă de predare se întrebuința?

Anunțându-și intenția de a publica răspunsurile primite într-o lucrare specială, redacția solicita în mod deosebit informații despre „frământările din congresele învățătorilor din anii 1917-1918", apelând, în acest scop, la contribuția colegilor mai în vârstă, care urmau să transmită răspunsuri în scris, precum și „orice acte originale și fotografii" [1].

Din nefericire, ocuparea Basarabiei și Nordului Bucovinei de către Uniunea Sovietică, în vara anului 1940, a deschis unul dintre capitolele cele mai tragice ale existenței populației românești din interfluviul pruto-nistrean, noile autorități recurgând, practic, din primele zile, la o feroce prigoană politică și cultural-religioasă, deportări masive în alte zone ale URSS, chiar dincolo de Cercul Polar [2].

Ca urmare a acelor evenimente dramatice, apelul redacției revistei Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți „de închegare a unui istoric al învățământului primar" din județ, a rămas doar în faza de intenție. Uitarea s-a lăsat inclusiv peste faptul existenței unei Asociații a Învățătorilor din orașul și județul Bălți între cele două războaie mondiale, cu toate că activitatea acesteia s-a remarcat, în epocă, prin rezultate deosebite la edificarea unui sistem de învățământ românesc modern în cuprinsul județului.

Fără să fi sesizat însă acest lucru, membrii colegiului de redacție dispuneau, deja la începutul anului 1940, de tot materialul documentar și ilustrativ necesar „închegării istoricului învățământului primar din județul Bălți", aflat chiar în colecția Revistei, cu numeroase și variate studii și articole, note, recenzii, rapoarte de activitate, biografii ale membrilor și conducătorilor Asociației, monografii de sate, ilustrații etc., – toată această impresionantă bogăție de informații așteptându-și momentul potrivit și cercetătorul interesat care să le sistematizeze și să le expună în forma cea mai potrivită.

În 1993, în contextul liberalizării accesului istoricilor la fondurile documentare ale Arhivei Organizațiilor Social-Politice și Arhivei Naționale a Republicii Moldova, la secțiile de carte rară din principalele biblioteci din Chișinău, neam orientat investigațiile către studiul populației

Basarabiei între cele două războaie mondiale, publicând și un prim articol în „Curierul de Nord" – publicație săptămânală bălțeană – despre populația orașului Bălți în anul Marii Uniri [3]. Sursele consultate pentru scrierea acelui articol probau că, din punct de vedere cultural, orașul și județul Bălți moștenise o situație deosebit de gravă: recensământul din 1897 arăta că, în județ, știutorii de carte alcătuiau doar 12,5 % din totalul populației. Alte surse, devenite disponibile cercetării, demonstrau că, ulterior, în anii aflării Basarabiei în cadrul României Întregite, numărul știutorilor de carte a sporit în mod constant.

Deja recensământul din 1930 a înregistrat în județ un total de 94.923 sau 31,9 % știutori de carte, dintre care 65.102 populație masculină și 29.821 populație feminină [4]. Compararea datelor recensământului din 1930 cu cele din 1897 și cu situația din restul județelor, ducea la concluzia că ritmul creșterii știutorilor de carte din județ era unul dintre cele mai accelerate, atestându-se o diferență de 19,4 % între cele două recensăminte, ceea ce plasa județul Bălți pe locul trei printre județele Basarabiei, – după județul Soroca cu o diferență de 23,7 % și județul Cetatea Albă, cu 22,5 %. O creștere, în continuare la fel de impresionantă, a numărului știutorilor de carte o demonstrau și datele inventarierii bunurilor din Guvernământul Basarabiei, din august 1941, atestându-se 43,3 % știutori de carte în județul Bălți, față de 31,9 % în 1930 și 12,5 % în 1897 [5].

Devenise evident că în cuprinsul județului Bălți, „revoluția culturală" realizată în perioada interbelică, de care vorbea, cu justificat temei, istoricul Alexandru V. Boldur, s-a datorat într-o foarte mare măsură prodigioasei activități desfășurate de Asociația Învățătorilor din orașul și județul Bălți între 1918 și 1940 [6], apreciată, în epocă, drept „una din cele mai puternice asociații a corpului didactic primar din Basarabia", alături de cele din județele Soroca, Lăpușna, Tighina, fapt remarcat în raportul prof. L.T. Boga la congresul Asociației Învățătorilor din Basarabia, din ianuarie 1930 [7].

În sfârșit, nu însă și în ultimul rând, interesul manifestat pentru problematica cultivării sentimentului de patriotism, dinastie, credință creștină și unitate a neamului românesc în activitatea Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți (1918–1940), enunțată în cadrul lucrărilor ediției a VII-a a Conferinței științifice internaționale „Patrimoniul de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine" (9-10 februarie 2023, Iași – Chișinău), a stat la baza redactării prezentului studiu, considerând că alte noi eforturi în această direcție vor conduce la elaborarea unei necesare și actuale istorii generale a Asociației Învățătorilor din Basarabia interbelică.

Obligativitatea învățământului primar ca obiectiv al „așezării vieții naționale după rostul firii" locuitorilor orașului și județului Bălți

De rând cu numeroase alte consecințe nefaste ale raptului săvârșit de Rusia țaristă la 16/28 mai 1812, opinia larg împărtășită de cercurile conducătoare din gubernia Basarabia până în 1917, potrivit căreia „obligativitatea învățământului primar nu va aduce fericire poporului și nici nu-i va îmbunătăți situația materială", considerându-se că „țăranul nu are trebuință de învățătură", a lipsit populația acesteia de posibilitatea „de a se ridica, cu forțele proprii, pe o bază națională, rămânând, în consecință, înglodată în cea mai profundă ignoranță" [8].

Recensământul din 1897, bunăoară, a scos în evidență adevărul că, deși moldovenii constituiau 47,6 % din totalul populației Basarabiei și 53,6 % din întreaga populație rurală, sub aspect cultural aceștia erau menținuți într-o vădită stare de inferioritate, astfel încât numărul analfabeților ajungea, în rândul țăranilor români basarabeni, la proporția frapantă de 83 % din populația masculină și 96 % din cea feminină, depășind-o cu mult pe cea a ucrainenilor, cu proporții respective de 76 și 93 % de analfabeți, precum și pe cea a bulgarilor (58 și 87 %), a evreilor (35 și 59 %) și a germanilor (17 și 19 %) [9].

Din considerentele expuse, nu părea nicidecum exagerată afirmația lui Pantelimon Halippa, potrivit căreia „moldovenii ignoranți, fără de cultură, erau pe cale de a deveni în țara lor robii celorlalte națiuni, care i-au întrecut în

privința culturii și tind a-i întrece și în celelalte domenii de viață publică" [10].

Atrasă în vâltoarea Primului Război Mondial, Rusia țaristă, – o țară înapoiată economic, cu o industrie insuficient dezvoltată pentru a face față cerințelor unui război modern, – a ajuns, la sfârșitul anului 1916, în pragul ruinării totale a economiei și a descompunerii regimului țarist. Din punct de vedere militar, prost echipați, prost comandați, adesea înfometați, soldații ruși erau aruncați fără menajamente în ofensive disperate, care nimiceau mari mase de oameni (3 milioane de morți, către începutul anului 1917). În consecință, moralul trupelor tindea să scadă în mod îngrijorător [11]. Oamenii dezertau cu sutele de mii, trecând de partea dușmanului sau automutilându-se pentru a nu se mai întoarce pe front. Mulți voiau pace cu orice preț, pentru a pune capăt suferințelor [12].

La 1/15 martie 1917, doi delegați ai Dumei au sosit la cartierul general, cerându-i țarului Nicolae al II-lea să abdice. Cu câteva zile înainte, președintele Dumei, M. Rodzianko, adresase țarului două telegrame consecutive, cerându-i să numească un nou prim-ministru și un nou cabinet de miniștri [13]. Inițial, țarul era dominat de ideea de a rezista, însă apropiații săi l-au sfătuit să abdice pentru a restabili unitatea națională. A abdicat în favoarea fratelui său, Marele Duce Mihail, care, însă, a refuzat să primească tronul de la el, invocând că l-ar accepta dacă ar fi fost desemnat de Adunarea Constituantă. În consecință, la 3/17 martie 1917 a luat sfârșit perioada de domnie a dinastiei Romanov (1613–1917), iar, odată cu prăbușirea Imperiului țarist, Rusia a fost transformată în republică [14].

Sătulă de războiul în care pierdea inutil sute de mii de oameni, speriată de spectrul foamei și al lipsurilor de tot felul, populația Rusiei a intensificat mișcările protestatare prin manifestații în masă, mitinguri și greve, cerând în mod imperativ încetarea războiului, demobilizarea armatei și acordarea de drepturi și libertăți democratice.

La fel ca întreaga Rusie, Basarabia a fost cuprinsă de o amplă mișcare, în care revendicările cu caracter economic și social s-au împletit cu cele de ordin național și cultural. Deșteptarea conștiinței naționale s-a produs, mai întâi, în rândul celor aproape 300.000 de ostași moldoveni mobilizați „sub steagul rusesc pentru slava și măreția asupritorilor lor" (Ion Nistor): „Prin atingerea lor cu frații de același sânge, se deșteaptă tot mai mult conștiința lor națională, ce fusese atâta vreme înăbușită de urgia cnutului rusesc" [15].

Deșteptarea conștiinței naționale românești în rândurile soldaților și ofițerilor moldoveni din Basarabia a adus foarte curând roadele cuvenite, pilda ostașilor fiind urmată de marea majoritate a populației și de intelectualii basarabeni care se întorceau acasă: „Aprilie 1917 poate fi considerată ca luna mitingurilor și congreselor ce se țin în toată Rusia. Firește, Basarabia nu putea rămâne în urma altor gubernii. În capitalele de județe, în Chișinău și în Odesa, se întruniră moldovenii pentru a-și spune cuvântul cu privire la noua organizare a patriei lor mai restrânse". Toate manifestările de acest fel din acea perioadă se încheiau cu votarea de moțiuni în care se cerea autonomia administrativă, religioasă, școlară și economică a Basarabiei, precum și convocarea unei adunări legislative, care să voteze legile necesare [15].

În acea amplă mișcare care cuprinsese atât principalele orașe din Basarabia – Chișinău, Bălți, Tighina, Cahul, cât și populația din mediul rural, cuvântul de ordine la toate întrunirile a devenit naționalizarea școlii, cerându-se învățământ în limba maternă. „Setea moldovenilor de învățătură era mare după o întunecime de o sută de ani, – se menționa într-un studiu istoric despre Sfatul Țării redactat în acea perioadă. – Școala rusească n-a izbutit să deznaționalizeze decât elementele superficiale ale societății, țărănimea a rămas neatinsă de otrava străinismului, dar și fără învățătură. Rușii, în tendința lor de rusificare, le-ar fi pus la dispoziție oricâte școli, dar țăranul mai bine-și da copiii la plug, decât la școala rusească, de care avea groază. Lipsit de școala națională, de lumină, de bucoavna moldovenească, părăsit de toți, chiar și de ai lui, țăranul moldovean a fost nevoit să tacă" [16].

Ca urmare a acelei situații, reprezentanții moldovenilor din Zemstva gubernială au intervenit la Ministerul Instrucțiunii Publice,

solicitând ca predarea în școlile începătoare din Basarabia să se facă în limba națională. Pentru o mai temeinică examinare a nevoilor învățământului din Basarabia, Zemstva gubernială a convocat, în zilele de 11-13 aprilie 1917, un prim congres al tuturor învățătorilor basarabeni, la care s-a cerut „învățătură elementară în limba copiilor" [16, p. 87-88].

Înfruntând o acerbă rezistență de la însuși directorul învățământului din Basarabia, I. Sâromeatnikov, care rostise în plină adunare că moldovenii nu au niciun fel de cultură, întrebuințând doar vre-o sută de cuvinte în viața lor cotidiană [16, p. 88], Congresul gubernial din aprilie 1917 a decis ca în fiecare școală din ținut să se introducă instruirea elevilor în limba maternă: „În fiecare școală din Basarabia, învățătura trebuie să înceapă a se face în limba maternă. În același timp, limba rusă se va studia ca obiect obligatoriu. Lipsa numărului necesar de manuale în limba moldovenească nu poate servi drept piedică pentru înfăptuirea învățământului în limba moldovenească" [17]. O hotărâre similară, însă chiar mai tranșantă, au adoptat învățătorii la următorul Congres gubernial al lor, care și-a desfășurat lucrările între 25 și 28 mai 1917 [17, p. 75].

Înființarea și conducerea Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți

Așadar, evenimentul neașteptat, dar care a produs un uriaș val de speranțe atât în Rusia cât și în întreaga lume, s-a produs la 2/14 martie 1917, când dinastia Romanovilor a fost înlăturată de la putere ca urmare a revoluției burghezo-democratice victorioase, care a proclamat dreptul națiunilor la autodeterminare, inclusiv la despărțire și formarea de state independente [18]. Așa cum menționa I. Zaborovschi, „ca urmare a întâmplărilor anului 1917, când Rusia țaristă s-a prăbușit, descompunându-se în elementele legate odinioară prin silnicii și inechități, moldovenii din Basarabia, în mod firesc s-au ales de o parte, căutând ca în haosul destrămării unei împărății de care ei erau până atunci legați silnic, să-și reia locul pe care li-l hotărâse soarta în cadrul istoriei" [19].

În aceeași perioadă, – primăvara și vara anului 1917, – la Chișinău, Orhei, Hotin, Bălți ș.a., au avut loc și o serie de congrese județene ale învățătorilor. Publicând o amplă informație despre felul în care a decurs Congresul învățătorilor din județul Bălți, care și-a desfășurat lucrările în prima jumătate a lunii mai 1917, ziarul „Cuvânt Moldovenesc" aducea la cunoștința cititorilor săi și hotărârile adoptate: „1) în satele și târgușoarele din ținutul Bălțului cu locuitori moldoveni, învățătura de la toamna anului 1917 să se facă în limba moldovenească începând cu copiii din cel dintâi an de învățătură; 2) în satele cu locuitori de mai multe neamuri să se deschidă școli paralele cu predarea învățământului în limba copiilor" [20].

În privința culturalizării marii majorități a populației Basarabiei se cereau măsuri urgente și de amploare, și tocmai reieșind din aceste considerente, învățământul și efortul de ridicare a nivelului de cultură al maselor largi ale populației Basarabiei au făcut obiectul preocupărilor prioritare ale administrației române și întregului corp profesoral din România, chiar din anul 1918.

Anume astfel au procedat inclusiv – ba chiar în primul rând – locuitorii orașului și județului Bălți, organizând, printre primii în Basarabia, diverse manifestări, întruniri și conferințe, toate urmărind obiectivul „așezării vieții naționale după rostul firii lor" [20, p. 150].

La una din primele întruniri de acest fel, din 30 aprilie 1917, delegații din volostea Sloboziei Bălților au cerut inclusiv ca „tot pământul în Basarabia, – fie împărătesc, fie mănăstiresc, fie bisericesc, fie boieresc, – să fie dat la poporăni, care-l muncesc cu mâinile lor, fără plată", iar „colonizarea pământurilor basarabene prin coloniști străini, din alte țări, să se oprească" [21].

Din ținutul Bălți, așa cum menționa Protoiereul I. Bălteanu, „a izbucnit și cel dintâi glas al moldovenimii, care a cerut și a pecetluit unirea pe veci și fără condiții cu Patria-Mamă, România" [22]. Astfel, în adunarea de la Bălți, din 3 martie 1918, – deci aproape cu o lună înainte de ziua istorică de 27 martie a Declarației Sfatului Țării de Unire a Basarabiei cu Vechiul Regat al României, „la Bălți, clocoteau

văzduhurile de strigătele fraților moldoveni, adunați la un loc, intelectuali și țărani, și glăsuind să se audă peste mări și țări că vor să se unească și să împartă soarta cu frații români din România liberă". „Hotărâm în numele ținutului nostru Bălți – se menționa în Declarația adoptată în acea adunare – să ne unim din nou cu scumpa noastră țară-mamă: România, voind să împărtășim cu ea frățește tot norocul și nevoile vieții noastre viitoare, ca și în vremurile lui Ștefan cel Mare. Această hotărâre nestrămutată și sfântă a noastră, rugăm să fie transmisă fără întârziere Sfatului Țării din Chișinău pentru ca acesta, ascultând glasul nostru, să hotărască în grabă în numele întregii Țări: sfânta mântuire, mult dorită și veșnica noastră unire cu țara noastră mamă România, la care ne punem nădejdea, ca la o bună mamă, că ne va garanta frăție deplină și drepturile căpătate de norod prin revoluția din 1917" [22, p. 199-200].

Asociația Învățătorilor din orașul și județul Bălți se identifică, în așa mod, cu mișcarea din anii 1917–1918 de revendicare a unirii Basarabiei cu România, de introducere a limbii materne în învățământul din Basarabia.

Potrivit relatărilor primului președinte al acesteia, Ion Leahu [23], Asociația a luat ființă în urma adunării învățătorilor din orașul și județul Bălți, ținută în zilele de 3, 4 și 5 august 1918. Urmare a dezbaterilor din acele zile, Asociația Învățătorilor din orașul și județul Bălți și-a propus ca obiectiv esențial un amplu și ambițios program de activitate, pe care îl va realiza metodic și cu tenacitate de-a lungul întregii perioade interbelice, inclusiv: organizarea corpului didactic primar în asociații bine închegate, pentru a putea interveni cu autoritate în apărarea drepturilor și prestigiului profesiei de învățător; menținerea unui contact permanent cu membrii corpului didactic primar, normal și secundar; conlucrarea între învățători, autoritățile administrative locale și cele bisericești ș.a. [24].

De-a lungul celor 22 de ani de existență și de activitate, Asociația Învățătorilor din orașul și județul Bălți a avut în fruntea sa trei conducători de mare talent organizatoric, pedagogi cu vaste cunoștințe în domeniu și intelectuali de mare valoare, care au conferit Asociației un prestigiu nu numai în întreaga Basarabie, ci și în cuprinsul României.

Primul președinte și fondator al Asociației a fost Ion Leahu (n. 15 ianuarie 1866, în satul Sculeni, jud. Bălți – d. 6/7 aprilie 1937, or. Bălți). A fost absolventul școlii de două clase din Unțești, al Școlii normale din Bairamcea, luându-și în 1886, la vârsta de 20 de ani, diploma de învățător. În același an a intrat în sistemul de învățământ, activând ca învățător în satul Todirești, jud. Bălți, pentru a se transfera în 1891 în satul Pătrușeni. Și-a onorat conștiincios datoria de învățător, fiind decorat în 1899 cu medalia de argint „Răsplata muncii".

În anul 1902 s-a transferat în orașul Bălți, unde va conduce timp de 25 de ani (1902–1927) școala primară mixtă Nr. 2, în calitate de învățător și de director. Așa cum menționa ulterior Chiril Cervac, directorul aceleiași școli, grație activității prodigioase a lui Ion Leahu în funcția de director al școlii, „mii de vlăstare tinere au primit educația și lumina, care sunt de mare folos societății și țării întregi" [25].

Însă Ion Leahu nu s-a limitat doar la activitatea de învățător și de director al școlii, ci a luat parte activă și la viața publică a orașului și județului Bălți. A fost membru al cârmuirii orașului (rus. городское управление) până în 1917; a înființat și a condus la Bălți o bancă populară, înlesnind astfel acordarea de credite pentru nevoile de gospodărie. Cu ajutorul acelei bănci, a reușit să arendeze pentru membrii agricultori, moșiile din jurul orașului.

În 1917 s-a implicat inclusiv în viața politică, luând parte activă la înființarea Partidului Țărănesc din Basarabia și la Bălți, în special; partid care va proclama unirea Basarabiei cu Patria Mamă. Ca învățător și director, a contribuit la naționalizarea școlii primare. A prezidat Comisiunea de împroprietărire din orașul Bălți. A fost ales senator în primele corpuri legiuitoare ale României Întregite. A luat parte la conducerea Camerei Agricole a județului Bălți. A fost ales membru în Consiliul comunal. A luat parte activă la înființarea și conducerea Societății „Vatra școlii" [25, p. 208].

Pentru învățătorii din orașul și județul Bălți, Ion Leahu a fost nu numai coleg, ci și „un părinte respectat și iubit", dovadă fiind alegerea sa în calitate de prim președinte al Asociației profesionale a învățătorilor din orașul Bălți, înființată în anul 1918. Ion Leahu a pus bazele nu numai ale Asociației, ci a inițiat și constituirea bibliotecii, revistei, căminului, băncii, casei de ajutor reciproc, cooperativei – realizări constituind obiectul mândriei tuturor membrilor Asociației.

Așa cum îl aprecia deputatul Constantin Leancă, de-a lungul a 41 de ani de activitate, Ion Leahu „și-a făcut conștiincios și cu demnitate nu numai datoria de învățător în școală, ci a luat parte activă și la viața socială, culturală și economică a orașului și județului Bălți, a Basarabiei și a țării întregi" [25]. În calitate de prim-președinte al Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți, a contribuit esențial la întemeierea, consolidarea și afirmarea acesteia în calitate de factor al progresului învățământului primar și de important catalizator al vieții culturale din cuprinsul județului.

Astfel, inițial, Asociația și-a început activitatea cu doar circa 136 de membri, numărul lor sporind însă de la an la an, pentru a ajunge ulterior să întrunească circa 860 de membri. Prima grijă a Asociației a fost crearea unei biblioteci ambulante – din vre-o 600 de volume – pentru a face cunoscute colegilor limba și literatura românească. A ajutat în permanență elementul autohton, oferind burse copiilor meritorii.

Primului președinte al Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți i-a urmat învățătorul Grigore Trelea, care s-a aflat timp de 15 ani de neîntreruptă activitate în fruntea Asociației și Băncii Asociației, ambele obținând o mare dezvoltare, fiind conduse „cu o pricepere deosebită" [26].

Cel de-al treilea președinte, Mihail Popovici, a fost ales în fruntea Asociației la 23 aprilie 1935, după retragerea colegului și prietenului său, Grigore Trelea, din această funcție. Era născut în 1885 în Târgul Pârlița, județul Bălți, învățător de profesie. Colegii îl caracterizau drept „un om priceput, drept, loial și mai ales, o mare tărie de caracter" [26, p. 217]. De-a lungul anilor, a fost comandant al Centrului premilitar din orașul Bălți, secretar al Societății de binefacere „Ocrotirea" și redactor al revistei Asociației Învățătorilor [27].

Mihail Popovici a fost prețuit în special pentru dragostea pe care a purtat-o colegilor și pentru înfăptuirile sale datorate în mare parte cinstei, modestiei și devotamentului pus în serviciul intereselor Asociației Învățătorilor. „Simplu, modest și cu un tact deosebit, știind să-și impună cu destulă energie autoritatea sa atunci când necesitățile au cerut-o, să împace spiritele cele mai recalcitrante, aducând pacea și buna înțelegere în sânul Asociației". Astfel a rămas în amintirea colegilor și contemporanilor acest „președinte vrednic" [28].

Referințe bibliografice:

1. Redacția, Apel. În „Revista Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți", anul XII, nr. 12, decembrie 1939, p. 439.

2. *Istoria Românilor. Vol. VIII: România Întregită (1918–1940)*. Coord.: Ioan Scurtu. București: Editura Enciclopedică, 2003, p. 574.

3. Enciu, Nicolae. *Populația orașului Bălți în anul Marii Uniri*. În „Curierul de Nord" (Bălți), nr. 21 (71), sâmbătă 15 mai 1993, p. 5.

4. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, Vol. III. București: Imprimeria Națională, 1938, p. XV.

5. *Agenția Națională a Arhivelor*, fond 706, inv. 1, dos. 555, partea I, fila 35.

6. Enciu, Nicolae. *Din istoricul înființării și activității Asociației învățătorilor din județul Bălți (1918–1940)*. În „Curierul de Nord" (Bălți), nr. 26 (76), sâmbătă 19 iunie 1993, p. 5.

7. *Revista Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți*, anul IV, nr. 4-5, aprilie-mai 1931, p. 37.

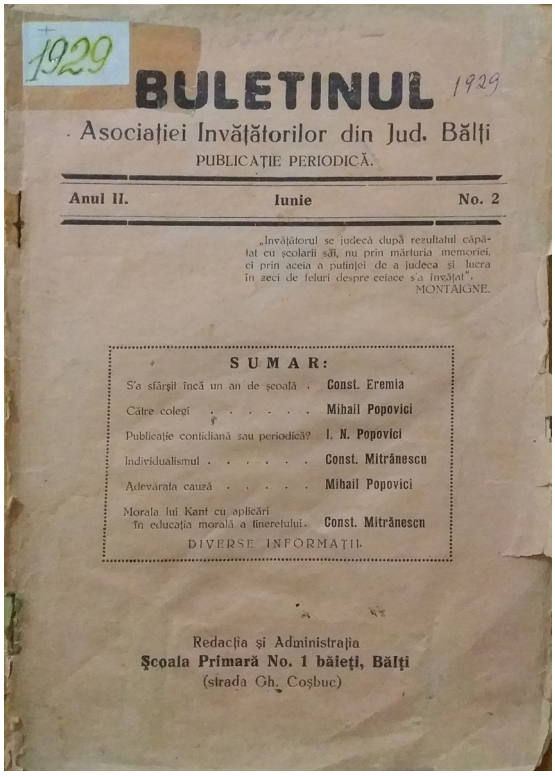
8. Inorodetz, M. *La Russie et les peoples allogènes*. Berne: Ferd. Wyss, 1918, p. 183.

9. de Martonne, Emmanuel. *La Bessarabie*. Paris: Imprimérie Nationale, 1919, p. 12; Bessarabia. Edited by professor Vasile Stoica, George H. Doran Company, New York, 1919, p. 25.

10. Cf. Iorgu, Tudor. *Mișcarea cultural-socială în Basarabia după Unire (1918–1940)*, București, 1976, p. 41 (mss.); Arhivele Naționale, București, fond Pantelimon Halippa, dosar 124/F.D., fila 100.

11. Ferro, Marc. *Les Russes. L'esprit d'un peuple*. Paris: Éditions Talandier, 2017, p. 50-51.

12. Berstein, Serge; Milza, Pierre. *Istoria Europei*, Vol. 5: Secolul XX (din 1919 până în zilele noastre).

1929

BULETINUL 1929

Asociației Învățătorilor din Jud. Bălți

PUBLICAȚIE PERIODICĂ.
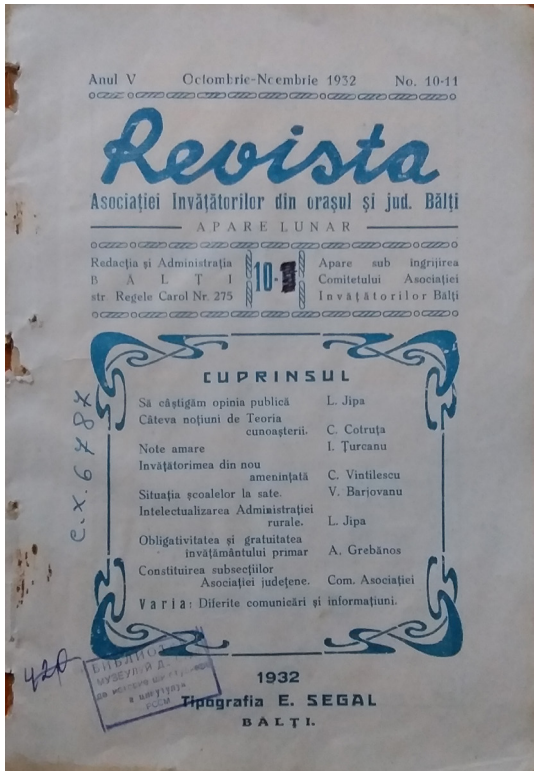
Anul II. Iunie No. 2

„Învățătorul se judecă după rezultatul căpătat cu școlarii săi, nu prin mărturia memoriei, ci prin aceia a putinței de a judeca și lucra în zeci de feluri despre ceiace s'a învățat".
MONTAIGNE.

SUMAR:

S'a sfârșit încă un an de școală . Const. Eremia
Către colegi . . . . . Mihail Popovici
Publicațiie cotidiană sau periodică? I. N. Popovici
Individualismul . . . . . Const. Mitrănescu
Adevărata cauză . . . . . Mihail Popovici
Morala lui Kant cu aplicări în educația morală a fineretului. Const. Mitrănescu
DIVERSE INFORMAȚII.

Redacția și Administrația
Școala Primară No. 1 băieți, Bălți
(strada Gh. Coșbuc)

Anul V Octombrie-Noembrie 1932 No. 10-11

Revista

Asociației Învățătorilor din orașul și jud. Bălți

APARE LUNAR

Redacția și Administrația B Ă L Ț I str. Regele Carol Nr. 275

10-11

Apare sub îngrijirea Comitetului Asociației Învățătorilor Bălți

CUPRINSUL

Să câștigăm opinia publică L. Jipa
Câteva noțiuni de Teoria cunoașterii. C. Cotruța
Note amare I. Țurcanu
Învățătorimea din nou amenințată C. Vintilescu
Situația școalelor la sate. V. Barjovanu
Intelectualizarea Administrației rurale. L. Jipa
Obligativitatea și gratuitatea învățământului primar A. Grebănos
Constituirea subsecțiilor Asociației județene. Com. Asociației
Varia: Diferite comunicări și informațiuni.

e.x. 6284

1932

Tipografia E. SEGAL

BALȚI.

Iași: Institutul European, 1998, p. 14.

13. Markovitch, M. *La révolution russe vue par une française*. Paris: Éditions Pocket, 2017, p. 31.

14. Enciu, Nicolae. *Starea Imperiului Rus în ajunul căderii Dinastiei Romanov (situația politico-juridică, diferențe social-economice, antagonisme etno-confesionale)*. În „Centenar Sfatul Țării 1917–2017". Materialele conferinței științifice internaționale. Coord.: Gh. Cliveti, I. Bolovan, Gh. Cojocaru. Chișinău: Lexon Prim, 2017, p. 352-357.

15. Nistor, Ion. *Istoria Basarabiei.* Scriere de popularizare, Institutul de Arte Grafice și Editura „Glasul Bucovinei", Cernăuți, 1924 (Capitolul VIII: „Revoluția rusească și unirea Basarabiei cu Patria-mamă").

16. *O pagină din istoria Basarabiei (1917–1918)*. Ediție îngrijită, studiu introductiv de Ion Negrei și Dinu Poștarencu. Chișinău: Prut Internațional, 2004, p. 87.

17. Popovschi, Valeriu. *Basarabia în epoca renașterii naționale: 1917–1918. Fenomene politice. Instituții. Personalități*. Chișinău: Serebia, 2018, p. 74-75.

18. *Centenar Sfatul Țării 1917–2017*. Materialele conferinței științifice internaționale, Chișinău, 21 noiembrie 2017. Coord.: Gh. Cliveti, I. Bolovan, Gh. Cojocaru. Chișinău: Lexon Prim, 2017, passim.

19. Zaborovschi, I. *Istoria, în Basarabia.* Monografie sub îngrijirea D-lui Ștefan Ciobanu. Chișinău: Imprimeria Statului, 1926, p. 149-150.

20. Popovschi, Valeriu. *Basarabia în epoca renașterii naționale: 1917–1918. Fenomene politice. Instituții. Personalități*. Chișinău: Serebia, 2018, p. 75.

21. *Кувынт Молдовенеск*, nr. 34 (234), 30 априлие 1917.

22. Popa, Iulius. *Liceul Teoretic Republican „Ion Creangă" din Bălți*, F.E.-P. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017, p. 199.

23. Comitetul Asociației, Ion Leahu. În: „Revista Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți", anul X, nr. 4, aprilie 1937, p. 206.

24. *Programul de activitate al Revistei*. În: „Revista Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți", anul VII, nr. 1, ianuarie 1934, p. 35.

25. Comitetul Asociației, Ion Leahu. În: „Revista Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți", anul X, nr. 4, aprilie 1937, p. 206.

26. Gh. Buga (Pârliți Târg). *Retragerea dlui Grigore Trelea de la conducerea Asociației noastre*. În: „Revista Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți", anul VIII, nr. 4, aprilie 1935, p. 216.

27. *Figuri contemporane din Basarabia*, Vol. III. Chișinău: Arpid, 1940, p. 110.

28. Gh. Buga (Pârliți Târg). *Retragerea dlui Grigore Trelea de la conducerea Asociației noastre*. În: „Revista Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți", anul VIII, nr. 4, aprilie 1935, p. 217-218.

Anexă

30 aprilie 1917

Штирь локале. Дин цинутул Бэлцулуй:

„Ам примит дин партя комитетулуй де волосте де ла Слободзия Бэлцулуй урмэтоаря ынштиинцаре:

Ной, делегаций дин волостя Слободзией Бэлцулуй, ынтрунинду-не астэзь ла 23 априлие 1917, ын нумэр де 30 оамень, суб прешединция домнулуй Думитру Иванович Бужор, прешединтеле комитетулуй де волосте, ам гэсит де кувиинцэ сэ дезбатем невоиле нямулуй ностру молдовенеск дин Басарабия ши ла урма урмей ам примит урмэтоареле хотэрырь:

1) Бисерика ноастрэ молдовеняскэ дин Басарабия требуе сэ фие де сине стэтэтоаре. Архиереий ноштри ну пот фи декыт молдовень. Ей требуе сэ фие алешь де кэтре попор ши преоциме. Преоцимя асеменя требуе сэ фие алясэ де кэтре мирень. Ын тоате сателе молдовенешть служба думнезеяскэ сэ се факэ негрешит ын лимба ноастрэ пэринтяскэ.

2) Шкоала ноастрэ де асеменя требуе сэ фие адевэратул извор де луминэ ши штиинцэ. Де ачея тоатэ ынвэцэтура сэ се факэ ын лимба молдовеняскэ. Лимба русяскэ сэ се ынвеце ка о лимбэ деосебитэ, прекум с'а ынвэцат пынэ акума ын школиле орэшенешть лимба французяскэ ши чя немцяскэ.

3) Жудеката сэ се факэ дупэ лежиле, каре ле вом фаче ной прин алеший ноштри, ши сэ се факэ негрешит ын лимба молдовеняскэ. Жудекэторий ну пот фи декыт нумай алеший де кэтре попор.

4) Тоць бреслаший де пе ла диферите ашезэмынтурь сэ фие молдовень, сау – чел пуцин – сэ штие лимба молдовеняскэ.

5) Украинений, булгарий, евреий, леший, армений ши челелалте нямурь трэитоаре ын Басарабия, ау тоатэ воя сэ се ынвеце ши сэ се роаже луй Думнезеу ын лимба лор националэ.

6) Тоць молдовений басарабень, кемаць ла оасте ын тимп де паче, сэ-шь факэ ачастэ даторие негрешит ын Басарабия. Команда обишнуитэ ын оасте сэ се факэ ын лимба молдовеняскэ. Нумай команда чя май ыналтэ сэ фие ын лимба русяскэ.

7) Тот пэмынтул ын Басарабия – фие ымпэрэтеск, фие мынэстиреск, фие бисерическ, фие боереск – сэ фие дат ла попорэнь, каре-л мунческ ку мыниле лор, фэрэ платэ.

Пентру чей бэтрынь, каличиць, непутинчошь ши каре ну се пот хрэни ку мунка лор, Адунаря Ынтемеетоаре сэ ле поарте де грижэ.

8) Колонизаря пэмынтурилор басарабене прин колоништь стреинь, дин алте цэрь, сэ се опряскэ".

„Кувынт Молдовеняск", N° 34 (234), 30 априлие 1917.

* Articolul este elaborat în cadrul Programului de Stat 20.80009.0807.19 Cultura promovării imaginii oraşelor din Republica Moldova prin intermediul artei şi mitopoeticii.

* Comunicare prezentată în cadrul Conferinţei ştiinţifice internaţionale „Patrimoniul de ieri – implicaţii în dezvoltarea societăţii durabile de mâine", ediţia a VII-a, Iaşi-Chişinău, 9-10 februarie 2023.